

Tehnički razvoj drvne industrije

Sažetak

Daje se osvrt na opću privrednu situaciju u zemlji i uzroke cikličkih privrednih kretanja. Konstatira se da Jugoslavija tehnički zaostaje za razvijenim industrijskim zemljama. Zbog toga, kao i zbog neadekvatnog planiranja, dolazi do sve veće uvozne zavisnosti.

U drvnj industriji Jugoslavije su za posljednja dva desetljeća ostvarene značajne strukturne promjene. Od embrionalne finalne prerade drva u 1958. ona je narasla i premašila primarnu preradu drva skoro dva puta.

Ocjenuje se da će osobna tražnja za finalnim drvnim proizvodima u SR Hrvatskoj rasti po prosječnoj godišnjoj stopi od oko 2,3%. S obzirom na manjak drva koji će se pojaviti u budućnosti u Evropi, finalna prerada drva ima izvrsne šanse da poveća izvoz koji bi mogao dosegnuti oko 1/3 vrijednosti ukupne proizvodnje. Kako industrija finalne prerade drva ne će vjerojatno raditi pod optimaliziranim uvjetima, trebala bi stopa rasta fizičkog obujma finalne industrije drva u SR Hrvatskoj rasti po prosječnoj godišnjoj stopi od 3,5—4,5.

U razvoju drvne industrije, posebno finalne, tehnički je progres odigrao značajnu ulogu i kompenzirao padajuće prinose investicija.

Ključne riječi: strukturne promjene i tehnički progres u drvnj industriji.

TECHNICAL DEVELOPMENT OF TIMBER INDUSTRIES

Summary

A retrospect on general economic situation of Yugoslavia is given as well as causes for business cycle movements. It is stated that Yugoslavia in its technical development falls behind industrial developed countries. Due to this fact, as due to inadequate planing, higher dependance on imports is the consequence.

In timber industries of Yugoslavia in the last two decades significant structural changes occurred. From embrional final wood product industries in 1958 it surpassed now the primary timber industries in volume by almost twofold.

It is forecasted that the personal demand for final wood products in the S. R. of Croatia will grow by an approximate annual rate of 2.3. Taking into account the lack of timber resources of Europe in the future, final wood product industries have an excellent opportunity to increase exports, which may reach about one third of total sales. Since final wood product industries of the S. R. of Croatia will probably not operate under optimized conditions, the rate of growth of the physical volume of production should grow by an average annual rate of 3.5—4.5.

In the development of timber industries, particularly of final wood product industries, the technical progress in the past has played a significant role, and has compensated diminishing returns of investments.

Key words: structural changes and technical progress in timber industries.

I

Cijelo vrijeme poslijeratnog razdoblja, posebno razvoja nakon reforme, okarakterizirao je nestabilnošću. Dijelom je ta nestabilnost uzrokovana egzogenim činiteljima, kao što su: međunarodna energetska kriza, monetarna nestabilnost, protekcionizam, itd., a velikim dijelom je nestabilnost izazvana kreditno-monetarnim i vanjskotrgovinskim činiteljima. Nestabilnost ne potječe, ili barem ne u toliko bitnoj mjeri, od agregatnog ponašanja privrednih subjekata u pogledu naturalnih tokova.

* Dr R. SABADI, dipl. ing., dipl. oec., savjetnik u Republičkom zavodu za planiranje Zagreb.

Jugoslavija je sirovinski i energetska siromašna zemlja. Međutim, u uvjetima stabilnog razvoja, to bi bio manje značajan činitelj, što potvrđuju primjeri nekih zemalja (Švicarska, Nizozemska itd.). Glavni razlog deficita u vanjskoj trgovini je rastuća uvozna zavisnost, kao posljedica tehnološkog zaostajanja proizvodnih djelatnosti u Jugoslaviji.

Podloga nestabilnosti u kreditno-monetarnj i vanjskotrgovinskoj sferi nalazi se uglavnom u strukturnoj neusklađenosti investicija. Privreda, ostvarujući endogenu stopu rasta, udara u kapacitetne barijere, gdje povećanje deficita platne bilance onemogućuje kompenzacije uvozom, što prouzrokuje cikličko usporavanje rasta, praćeno

povećanjem zaliha. Nastalim usporenjem dolazi do teškoća uzrokovanih distributivnim i monetarnim činiteljima, koji dalje dezorganiziraju tržište. Do dodatnih depresivnih efekata dolazi još i zbog neadekvatnih intervencija, koje obično nakon svega slijede, što dovodi cjelokupnu privredu u depresivnu fazu ciklusa.

Aktivizacijom novih investicija i nakupljanjem zaliha, postepeno se eliminiraju strukturni defeciti. Kada oni dovoljno oslabe, počinje djelovati endogeni mehanizam rasta, najčešće pojačan egzogenim impulsima (npr. devalvacija, stimulacija izvoza, povećanje investicijskih i potrošačkih kredita, itd.).

Bitno obilježje razvojnog koncepta u nas je u tomu, što se on u suštini ne mijenja i još uvijek se bazira na ulaganjima u tehnološki jednostavnije proizvodnje, često bez dugoročnog planiranja razvoja. Investicijska rješenja »ad hoc« i u većem dijelu radno-intenzivna, stvaraju i dalje i produbljuju uzroke nestabilnosti, zbog tehničko-tehnološkog zaostajanja u odnosu na industrijski razvijene zemlje, stvarajući dalje platno-bilančne poteškoće, prouzrokujući stagflaciju. U situaciji u kojoj su planovi, ili ekonomska politika, ili oboje nepotpuni i nedorečeni, gdje se uvjeti privređivanja stalno mijenjaju i gdje se obveze svih sudionika u kružnom kretanju materijalne proizvodnje ne poštuju, uspjeh ili neuspjeh sve više ovisi o sreći a manje o vlastitom radu.

Integracija jugoslavenske privrede, osim časnih izuzetaka, nije još prešla regionalne okvire, nema pokretljivosti kapitala prema nerazvijenim područjima, i svakodnevno se rađaju novi kapaciteti. Oni u ograničenoj tražnji i nemogućnosti da se izvozi rađaju stalnim opadanjem proizvodnog koeficijenta i padanjem proizvodnosti rada, a krivo shvaćeno samoupravno dogovaranje i politika kontrole cijena često postaje monopolni dogovor, što dalje smanjuje kompetitivnost proizvođačkih organizacija kod izvoza.

II

U takvim se uvjetima razvijala i drvna industrija Jugoslavije i SR Hrvatske. Godine 1958. to je još bila pretežno pilanska prerada, gdje je 53,67% vrijednosti društvenog bruto proizvoda uporebljavano u ostalim sektorima narodne privrede kao reproduksijski materijal, 32,14% je bilo izvoženo, a samo 14,19% od vrijednosti društvenog bruto proizvoda bilo je predmetom osobne i opće potrošnje. Već 1972. godine se samo 45,95% od vrijednosti društvenog proizvoda troši za dalju reprodukciju u ostalim sektorima narodne privrede (uključujući i reproduksijsku potrošnju drvne industrije), dok ukupna finalna potrošnja, uključujući izvoz (17,58%), iznosi 54,05%.

To očigledno govori o zaokretu k finalizaciji, koja je u tom razdoblju uslijedila. Postavlja se

sada pitanje da li su promjene do kojih je došlo bile prebrze, prespore ili su odgovarale nekakvom optimalnom razvoju?

Na to pitanje se može i mora odgovoriti jednoznačno, uzevši u obzir cjelokupnu narodnu privredu, bogatstvo i siromaštvo naše zemlje u prirodnim resursima i činjenicu da je proces industrijalizacije nužan uvjet da naša zemlja može prijeći u industrijski razvijenu, iz agrarno zaostale zemlje.

Drvne sirovine spadaju, na žalost, u veoma rijetke resurse kojih imamo dovoljno za podmirenje vlastitih potreba i da, pored toga, znatne količine preostanu za izvoz. Sitnoseljačkoj poljoprivrednoj proizvodnji industrijalizacija zemlje je pogodovala, upošljajući nezaposlene ili latentno nezaposlene iz poljoprivrede. Međutim, i ta brza industrijalizacija imala je svoju cijenu. Proizvodnost rada je u odnosu na druge stagnirala ili opadala, a industrijalizacija je zahtijevala intenzivno oslanjanje na inozemstvo: za kupovinu opreme, dijelova, sirovina itd. Zbog toga su se, pored ostalih činitelja, nagomilavale teškoće platno-bilančnog karaktera, iz kojih je bilo sve teže izaći iza svakog ciklusa.

Drvna industrija, koja se sve više finalizira, oslanja se, poput ostalih grana materijalne proizvodnje, sve više na podmirenje rastuće domaće tražnje, izvozeći samo onoliko koliko je to u danim uvjetima ovakvog ili onakvog deviznog režima bilo minimalno neophodno. Zbog toga pada relativni udio drvne industrije u izvozu, a finalna prerada u izvozu ne postiže niti polovinu izvoza piljene građe.

U SR Hrvatskoj se očekuje da će tražnja za finalnim proizvodima drva kod stanovništva rasti prosječnom godišnjom stopom od oko 2,28%. Pod pretpostavkom da se nastave tendencije u uvjetima proizvodnje, finalna prerada drva bi u uvjetima optimalne proizvodnje trebala povećavati fizički obujam proizvodnje po prosječnoj godišnjoj stopi od oko 1,5—2%. Kako je veoma malo vjerojatno da će ona ikad proizvoditi pod optimalnim uvjetima, ako bi cilj bio da finalna prerada drva SR Hrvatske zadovolji rastuću domaću tražnju i ostvari izvoz koji bi iznosio 1/3 ukupne proizvodnje, stopa rasta fizičkog obujma bi se trebala kretati prosječno godišnje u granicama od 3,5 do 4,5. Iz prednjeg dolazimo do odgovora na ranije postavljeno pitanje: strukturne promjene k finalizaciji drvne industrije su neophodne, tijekom kojim se finalizacija kretala bio je prespor i mora se ubrzati. Finalizacija drvne industrije je ekonomska nužnost. Gruba stvarnost razvoja u svijetu i u nas prisiljava nas postepeno, a veoma brzo će to postati problem koji će se morati riješiti, da se moramo orijentirati na proizvodnju gdje imamo komparativne prednosti i gdje smo malo ovisni ili čak neovisni o uvozu. Upravo je to drvna industrija, i to finalna

prerada drva. Bilo bi u najmanju ruku nesmotreno da se forsira izvoz neprerađenog drva ili poluprerađevina, a ostavljamo radne ruke nezaposlenima.

Tehnička opremljenost i proizvodnost, te uvjeti preraspodjele društvenog proizvoda, ne pogoduju razvoju drvne industrije u pravcu kako smo ga zacrtali. U takvim bismo uvjetima, ako ne promijenimo to stanje, gotovo upropastili pilansku preradu i šumarstvo, ako bismo donijeli nesmotrenu administrativnu odluku o zabrani izvoza sirovina i poluprerađevina, jer bi im nametnuli partnera koji je u položaju da ne može garantirati normalnu proširenu reprodukciju ni u pilanarstvu, niti u šumarstvu.

Očigledno moramo nastojati da finalnoj preradi drva, ako su naše polazne pretpostavke prihvatljive, omogućimo da se modernizira i da povećava proizvodnost. Moramo je stimulirati da izvozi, moramo je stimulirati da se optimalizira u najsitnijim dijelovima tehnološkog procesa, da bi postala partnerom pilanarstvu i šumarstvu. Radnicima koji u njoj rade treba omogućiti stimulan osobni dohodak, koji bi povećavao odgovornost prema radu i uklonio najmanju psihozu kod zaposlenih danas. Kako to postići?

III

Samo investicije u objekte i opremu nisu i ne mogu biti odgovorom na postavljeno pitanje. Istraživanjima koja su ostvarena u finalnoj preradi drva i cjelokupnoj drvnoj industriji Jugoslavije i SR Hrvatske pokazuju pad granične proizvodnosti novih investicija. Razlozi za takav pad su kompleksni, ali je očigledno da se samo investicijama ne može situacija bitno popraviti. Činjenica je da smo cijelo vrijeme poslijeratnog

razdoblja imali stalno povećanje proizvodnje finalnih proizvoda. To govori o značajnom tehničko-tehnološkom napretku koji se odigrao i koji se stalno odigrava. Računa se da najmanje polovinu povećanja proizvodnje treba pripisati tehničkom progresu, a samo polovinu investicijama. Takav rezultat odgovara i teoretskim koncepcijama zakona o padajućim prinosima, prema kojemu svaka nova dodatna jedinica kapitala daje manji društveni proizvod od prethodne. Da do stvarnog pada nije došlo, može se protumačiti samo djelovanjem tehničkog progressa koji se odigrao. Pored toga, »cijena« tehničkog progressa je manja za polovinu od efekata koje tehnički progres daje u obliku društvenog proizvoda.

Drvna industrija u našoj zemlji će silom prilika veoma brzo dobiti mjesto po važnosti za koje je kvalificirana. Dosadašnja istraživanja na unapređivanju tehnologije, edukaciji kadrova i stjecanje vještina u takvim će slučajevima postati još važnija komponenta, s obzirom na rastuće zadatke koji će se postavljati pred drvnu industriju, posebno finalnu preradu drva.

Konstituiranjem Samoupravnih interesnih zajednica za znanstveni rad, znanstvena problematika drvne tehnologije konačno je uključena u oblast Biotehničkih znanosti. To će dati dalji impuls poboljšavanju djelovanja znanstvene komponente tehničkog razvoja. Ostaje još da se izučavanje problema ekonomike uključi u zaokružen i upotpunjen sistem znanstvenog rada na unapređivanju. Pored toga je neophodno upotpuniti edukativnu komponentu odgoja mladih visokokvalificiranih kadrova. Oni će morati suvereno ovladati tehnološkim procesima koje će trebati razviti, vodeći računa o temeljnom zakonu koji »homo oeconomicus« mora poštovati, a to je: stvoriti najveće vrijednosti uz najmanje žrtve.

